

neskreslený a totožný s pôvodným obyvateľom tretej ríše? Ak je možná formulácia takejto skeptickej otázky, Frege naozaj skĺzol do metafyziky.) V tom spočíva Dummettov hlavný argument proti mytológii tretieho sveta. Frege ju vybudoval ako obranu pred psychologizmom, no Dummett ďalej tvrdí, že nie je potrebná a psychologizmu možno zabrániť aj bez nej. Komunikovateľnosť objektívnych obsahov prostredníctvom jazyka totiž nespočíva v ich ontologickej nezávislosti, ale v intersubjektívnosti jazyka a dlhodobej sociálnej praxe (kap. 13). Takže Frege zrejme neurobil správne, keď "zaviedol veľmi prísnu dichotómiu medzi objektívnym a subjektívnym, pričom neuznával žiadnu sprostredkujúcu kategóriu intersubjektívneho. [...] prijímal, že keď čokoľvek existuje pre všetkých, musí byť nezávislé od každého" (s. 23).

Fregeho koncepcia teda bezrozporne nevysvetľuje náš prienik zo subjektivity do objektívneho sveta. Ako naznačuje záver knihy, Dummett vidí prostriedky na odstránenie týchto nedostatkov v prekonaní tejto "prísnej dichotómie". Teóriu významu nemožno chápať ako niečo, čo sa dá oddeliť od kontextov a praxe, pretože "teória významu pre jazyk" je "teoretickou reprezentáciou praktickej schopnosti" (s. 159).

Dummettova kniha je aj napriek niektorým drobným nedostatkom nesporne zaujímavým a inšpiratívnym čítaním. Usiluje sa nájsť spoločné východisko dvoch diametrálne odlišných filozofických smerov a zblížiť ich na jednom stanovisku. Ťažko povedať, či sa mu to podarilo alebo nie, lebo nepostupuje prísne historicky, nehľadá kto koho ovplyvnil, čo pravé historické skúmanie bezpochyby vyžaduje. Nad niektorými dôležitými problémami uvažuje skôr z hľadiska analytickej tradície. To však nie je málo a čitateľ, ktorý si úzkostlivo nepotrpí na historickú presnosť určite nebude sklamaný.

Marián Zouhar

Analecta Husserliana. The Yearbook of Phenomenological Research.

Volume XLVIII. Dordrecht/Boston/London 1996, 586 s.

Recenzovaná publikácia obsahuje príspevky prednesené na konferencii v Messene v Grécku, ale aj v Bostone a na pražskej konferencii fenomenológov, ktorá sa konala v júni 1993 za širokej medzinárodnej účasti. Pestrosť a rozmanitosť príspevkov sa prejavuje tak v témach, ako aj v spôsobe ich spracovania a v rozsahu od niekoľko málo strán po rozsiahle 40-50 stranové štúdie. Napriek tomu sa editorke podarilo usporiadať príspevky do istých tematických okruhov a uviesť ich vlastnou inaugúralnou štúdiou venovanou výkladu transcendentálnej apercepcie u Kanta a Husserla v súvislosti s tým, čo sa označuje ako ontopoietická diferenciácia života.

Prvá časť knihy s poetickým názvom *O rozpätí a horizontoch Chronosu a Kairosu* je venovaná problematike času v lyrike Paula Celana, v prácach Husserla,

Camusa, G. H. Meada, otázkam časovosti, večnosti a pod. Podrobnejší rozbor týchto otázok prenecháme na inú príležitosť.

Ďalšia časť knihy o dynamike vášni a udržiavaní komunálneho poriadku zahŕňa články o tele ako výraze života, fenoméne smrti a deštruktívnych vášňach človeka. Nasledujúce články sú však venované problematike, ktorá je blízka zameraniu tohto časopisu, a preto sa nimi budeme viac zaoberať. Dvojica autorov Dee Vernberg a J. Murphy z univerzity v Miami v príspevku *Vnímané riziko, poznanie a životný svet* na skúsenostiach po ničivom hurikáne v Južnej Floride vyzdvihujú okolnosť, že napriek včasnému a opakovanému upozorneniu v hromadných oznamovacích prostriedkoch, niektorí obyvatelia ho nebrali vážne a doplatili na to veľkými materiálnymi škodami, ba i životni. Na základe týchto skúseností autori vyvodzujú, že množstvo údajov, grafov, modelov a iných "objektívnych" informácií ostáva často bez efektu, ak nepreniknú do očakávaní, postojov, prípadne iných subjektívnych sfér ľudského vedomia. Úvahy autorov sa nesú nielen v intenciách fenomenológie, ale zodpovedajú aj skúsenostiam z mnohých oblastí spoločenského diania.

V článku *Od transcendentálnej logiky k fenomenológii životného sveta* americký autor Simon Glynn analyzuje viaceré kľúčové problémy. Husserlove výklady o uchopovaní podstaty veci (*Wesensschau*) na základe konkrétnych skúseností alebo intuície narážajú podľa Glynnu na ťažkosti. Bez problémov však nie je ani alternatívne riešenie, ktoré - zjednodušene povedané - pokladá poznanie zároveň aj za istú interpretáciu, čím stiera rozdiely medzi perceptuálnym a konceptuálnym, výsledkami pozorovania a teóriou, javom a podstatou. Autor správne upozorňuje na to, že v Husserlovom učení o životnom svete jestvuje isté napätie a nezrovnalosť medzi absolutistickými nárokmi rozumu a prvkami historizmu a relativizmu.

Závažných problémov sa dotýka príspevok izraelského autora A. Zvie Bar-ona pod názvom *Solipsizmus, intersubjektivita a životný svet*, v ktorom na základe autentických pasáží z Husserlových prác analyzuje jeho chápanie evidencie, skúsenosti a na nich založených výpovedí. Z autorovej argumentácie jasne vyplývajú nábehy k solipsizmu, ktoré sa Husserl usiloval prekonať poukazovaním na spoločenské rozmery života človeka a na intersubjektívne momenty v dorozumievaní ľudí. Výlučným postavením transcendentálneho ja ako zdroja istoty a tvorcu objektov sa však Husserl vmanévroval do slepej uličky, uzatvára Zvie Bar-on. Príspevok tohto autora je koncízny, podložený argumentáciou, vyznieva presvedčivo.

Dôležitými problémami sa zaoberá aj taliansky autor Piero Trupia v článku venovanom epistemologickej kríze politickej ekonómie. Vzhľadom na hospodárske ťažkosti v mnohých krajinách sveta si príspevok zasluhuje pozornosť najmä ekonómov.

Druhú časť knihy uzatvára rozsiahla a materiálovo cenná štúdia J. J. Ventera *Chápanie konfliktnéj súťaže v obraze sveta Ch. Darwina, D. H. Lawrenca a F. A. von Hayeka*. Autorovou nosnou tézou je, že konflikty a súťaž sa ešte umocňujú ich začlenením do svetonázoru, ktorý - podľa jeho názoru - môže byť buď mechanistický alebo organistický. Mechanicizmus však vo fyzike padol a po obohatení biológie

podnetmi z kybernetiky, teórie informácií a teórie systémov nadobúdajú niektoré autorove závery diskutabilný charakter.

Tretia časť knihy pod obrazným a nejasným názvom *Boj o život pre svetlo ducha* obsahuje osem príspevkov, ktoré možno azda menej obrazne, ale výstižnejšie nazvať filozofickými problémami psychológie a psychiatrie. Nezasväteného čitateľa môže zaradenie takýchto prác prekvapiť. Ak si však pripomenieme, že fenomenológia od svojich začiatkov venovala veľkú pozornosť problémom vedomia, intencionality a zmyslu, ak sa v existencializme mnoho písalo o úzkosti, starosti, hraničných situáciách a smrti, a ak sa ústredným motívom hermeneutiky stalo porozumenie činnosti a konania človeka, tak je úzke prepojenie týchto smerov s psychológiou a psychiatriou evidentné. Výskyt neuróz, depresii a iných psychických porúch, násilie, kriminalita, užívanie drog a iné negatívne javy svedčia o naliehavosti výskumu v tejto oblasti s ohľadom na možnosť ako im predchádzať, zmieriňovať a liečiť ich následky. O tom, že spomínané smery majú k týmto problémom čo povedať, svedčí zaradenie príspevkov autorov Luise Sundararajanovej, Bruna Callieriho, lana R. Owena, Ludwiga Grünberga, Miguela Jarquina Marina, Vladislava Borodulina, Alexeja Vasilieva, Sitansu Raya, F. Barisona a S. del Monaco Carucciho, z ktorých časť pracuje priamo na klinikách a využívajú poznatky teórie poznania, teórie hodnôt a hermeneutiky.

Štvrtá časť knihy je tematicky rôznorodá. V jednotlivých príspevkoch sa W. L. van Merwe zaoberá jazykom, Angela Ales Bellová empatiou a solidaritou, Shoichi Matsuba komunikáciou, poľský autor Mieczyslaw P. Migoń koncepciou morálneho zmyslu u Tymienickej, Agita Lüscová intersubjektivitou a láskou, Pol Vandavelde intersubjektivitou a komunikáciou, Josef Cibulka rozvrhovaním v chápaní troch autorov (Schütza, Heideggera a Ricoeura) a Jozef Sivák problémom ontológie.

W. L. van Merwe v štúdiu *Jazyk, životný svet a (inter)subjektivita* ukazuje, že zmysel sa u Husserla nechápe predovšetkým ako funkcia jazyka, ale ako prejav transcendentálnej štruktúry našej subjektivity, ako výsledok intencionálnych zážitkov. Poukazuje na to, že používanie jazyka má svoje apriori. Práce Wittgensteina a Derridu smerujú skôr k myšlienke, že niet nijakého pred- alebo mimolingvistického subjektu, že pojem zmyslu, resp. významu je výsledkom fungovania jazyka, že aj naša skúsenosť a naše vedomie sú sprostredkované jazykom. Autor v závere konštatuje, že jazyk, vedomie, subjektivita a životný svet sa vzájomne ovplyvňujú, čo vylučuje privilegované poslavenie niektorého z uvedených faktorov.

Pol Vandavelde v štúdiu *Intersubjektivita a komunikácia* venuje pozornosť aj ontologickým problémom. Za prvú úroveň pri dorozumívaní pokladá "danosť" predmetov, druhú predstavuje spôsob intencie a ako tretí článok vystupuje subjekt, v ktorom podľa Husserla dôležitú rolu hrá transcendentálne ego a životný svet ako akési apriorie komunikácie, ktoré zabezpečujú jej univerzálnosť. Takýto spôsob argumentácie svedčí o viacerých styčných miestach medzi fenomenológiou, evolučnou epistemológiou (ktorá pokladá samotné a priori za výsledok evolúcie) a štrukturalizmom, ktorý si všima najmä vzťahy medzi rôznymi inštitúciami a sferami kultúry.

Štvrtú časť knihy uzatvárajú príspevky dvoch bratislavských filozofov J. Cibulku a J. Siváka. V nemecky publikovanej štúdií *Rozvrhovanie v chápaní Schütza a Heideggera a Ricoeurova syntéza hermeneutiky a dialektiky* si J. Cibulka všima ľudské konanie, rozhodovanie a situovanosť v súvislosti s rozvojom bytostných síl človeka a ako túto problematiku objasňujú uvedení autori. J. Sivák v štúdií rozlišuje činnosťnú, vlastnícku a predmetnú stránku sveta. Jeho úvahy sa vcelku pohybujú v rámci fenomenológie. Pre Husserla svet a realita boli názvom pre jednotky zmyslu v kontexte absolútneho, čistého vedomia. Husserl kritizoval takzvaný prirodzený postoj, ktorý uznáva jestvovanie nezávislého sveta a usiloval sa ho nahradiť podľa neho jediným legitímnym postojom fenomenológie. Pritom však uspokojivo neobjasnil, ako sa dá od transcendentálneho vedomia dostať k samej veci (zur Sache selbst), o ktorej sa vo svojich knihách zmieňuje, i keď - podobne ako Kant - venuje mnoho pozornosti telesnosti a zmyslovosti človeka.

V záverečnej časti recenzovanej knihy sú štúdie s prevažne historicko-filozofickou problematikou od stredoveku až po obdobie dekonštrukcie. Miodrag Cekić v štúdií *Filozofia dejin filozofie od Rothackera po Heideggera* dôvodi, že história filozofie tvorí časť systematickej filozofie a jej metódy do značnej miery podmieňujú výskum v tejto oblasti. Gary E. Overvold v štúdií *Radikálna teória a interpretačná kríza intelektuálnej histórie* analyzuje z metodologického a hermeneutického hľadiska viaceré provokatívne prístupy a názory na históriu ako napríklad, že história je rad klamstiev, že dejepis je humbug (Nietzsche). Overvold dospel k záveru, že takéto názory neprospeievajú prácam historikov a vedú k paradoxom. Rakúska filozofka S. Rinofer - Kroidlová v rozsiahlej štúdií (525 - 578 s.) s názvom *Istota a reflexia* analyzuje chápanie vedomia u Husserla najmä v ranom období jeho tvorby. Autorka otvorene poukazuje na nedôslednosti, ku ktorým vedie Husserlovo úsilie o popis skúsenosti bez predpokladov a zároveň jeho spoliehanie sa na pojem čistého ja a intuitívne uchopovanie eidosu či esencie vecí, čo skrýva nebezpečie subjektivismu.

Po stručnej charakteristike jednotlivých častí a vybraných príspevkov ostáva záverom upozorniť na celkové kvality recenzovanej publikácie. Do popredia vystupuje jej internacionálny a interdisciplinárny charakter. Prispeli do nej nielen európski, ale aj americkí, izraelskí, indickí a ďalší autori. Väčšina textu je v anglickom jazyku, niektoré príspevky sú v nemčine, francúzštine, taliančine a španielčine. Obsah knihy sa dotýka širokého okruhu problémov ontológie, epistemológie, filozofie jazyka, etiky, sociálnej filozofie a filozofie dejin. Autori sú nielen filozofi, ale aj psychológovia, psychiatri, literárni teoretici, historici a iní.

Dôležitým znakom knihy je, že autori v nej bez zábran rozvíjajú dielo zakladateľských osobností, akými boli Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty, Gadamer a ďalší. Nielenže s nimi polemizujú, ale v niektorých otázkach sa s nimi podstatne rozchádzajú. Pripomeňme aspoň nejednotnosť v chápaní životného sveta. Zatiaľ čo jedni ho takmer stotožňujú so sociálnou skutočnosťou a jej historickou premenlivosťou, iní akcentujú jeho apriórny pôvod, ďalší bezprostrednú skúsenosť spojenú s uchopovaním zmyslu vecí, čím sa približujú k stanovisku intuitívneho realizmu.

Kniha poskytuje mnoho podnetných myšlienok a inšpiráciu nielen filozofom, ktorí môžu konfrontovať najnovšie výsledky so staršími prácami Patočku, Mokrejša, Fárbera a iných, ale aj mnohým pracovníkom humanitných vied a kultúry. Ak sme niektorým príspevkom venovali menej pozornosti, nebolo to azda preto, žeby boli menej významné, ale preto, že sme prihliadali na zameranie tohto časopisu.

Július Švihran

Pavel TICHÝ: O čem mluvíme?

Vybrané stati k logice a sémantice. Filosofía, Praha 1996, 161 s.

Minulého roku, približne k druhému výročiu úmrtia P. Tichého (zomrel 26. októbra 1994), vyšiel v češtine zborník prekladov siedmich statí, ktoré tento významný a nevšedne originálny český logik napísal a uverejnil v emigrácii. Je to iba malý zlomok rozsiahleho diela, ktoré P. Tichý vytvoril v poslednom štvrtstoročí svojho života počas pôsobenia na novozélandskej University of Otago v Dunedine. Predložené state sú zamerané prevažne na niektoré fundamentálne otázky súčasnej logiky a sémantiky (napospol so silným filozofickým nábojom), na ktoré narážame nielen pri logickej analýze prirodzeného jazyka, ale aj jazyka matematiky. Výnimkou je článok o Popperovej definícii pojmu verisimilitude a stať o Anzelmovom dôkaze existencie Boha, ale tá iba do istej miery, lebo ani v nej nechýbajú zaujímavé úvahy logicko-sémantického charakteru.

Väčšina textu tohto zborníka je napísaná prístupným neformálnym alebo poloformálnym štýlom, takže si ho môže s nemalým porozumením a úžitkom prečítať aj záujemca, ktorý nepozná formálny aparát intenzionálnej logiky a sémantiky. K hlbšiemu pochopeniu sa však prepracuje iba čitateľ, ktorý o analyzovaných otázkach už rozmýšľal alebo je ochotný vynaložiť na jeho čítanie isté intelektuálne úsilie. Predložený zborník ocenia nielen odborníci v oblasti logiky a sémantiky, ale aj metodológovia, filozofi, jazykovedci, matematici, pracovníci v oblasti umelej inteligencie a všetci záujemcovia o logické a filozofické otázky jazyka a významu. Editorom zborníka je J. Peregrin, ktorý napísal úvod o osobnosti a diele P. Tichého, zostavil bibliografiu jeho prác a zoznam štúdií českých autorov napísaných do roku 1989, v ktorých rezonuje Tichého logika a sémantika. Český a slovenský čitateľ sa môže konečne oboznámiť aspoň s malým zlomkom statí, ktoré tento významný český logik napísal počas svojho života v emigrácii.

V prvej stati zborníka *O Popperových definíciách verisimilitude* z roku 1974 P. Tichý kritizuje Popperovu logickú a pravdepodobnostnú definíciu pojmu verisimilitude (pravdeblížkosti). Dokazuje v nej, že na základe Popperovej logickej definície jedna nepravdivá teória nemôže mať väčšiu verisimilitude ako iná nepravdivá teória (čo je neintuitívne), a uvádza príklad dvoch teórií *A*, *B*, z ktorých *A* je bližšia pravde ako *B*, hoci podľa Popperovej pravdepodobnostnej definície má menšiu